

Els ulls de Jodorowsky (3) *Fando y Lis* i "Fábulas Pánicas": l'inici del caos

Leazah Zelaz

Alejandro
Jodorowsky,
que interpreta
Déu a *Fando
y Lis*

“Quan vaig començar a rodar *Fando y Lis*, no tenia cap base acadèmica. No sabia els noms tècnics. Em vaig aferrar al director de fotografia, i jo decidia els seus moviments. Ell tenia la càmera i jo la movia, anava amb ell per tot. Aquesta era la meva tècnica. No volia utilitzar un guió, el guió només tenia una pàgina. Vaig rodar la pel·lícula basant-me en el teatre, en el món d'Arrabal. Però jo tenia les meves pròpies idees. I tampoc no volia fer cap concessió a la indústria per ficar-me al públic a la butxaca. Per a mi, les pel·lícules són un art amb el qual m'expresso. Si només tres persones veuen aquesta pel·lícula, no passa res. Jo no faig pel·lícules per a les masses, sinó per una minoria selecta, així puc fer el que vull.” Sens dubte, és una bona manera d'expressar allò que es vol fer d'una o altra manera i per això, quan l'any 1967 ens trobem a Alejandro Jodorowsky vivint a Mèxic, aclaparats per les llistes negres de la censura teatral del moment, ens adonem una vegada més que és ben certa aquella de frase seva que diu “fracassar és canviar de camí”. Amb aquesta premissa, l'artista es ficarà dintre de dos terrenys gairebé completament nous per a ell que, ves per on, seran els que el portaran cap al futur d'una forma que podem estar segurs no s'imaginava de cap manera.

A finals de l'any 2003, fent un viatge iniciàtic pel país mexicà amb el meu pare, em va caure a les mans una publicació nova de trinca que es deia *Fábulas Pánicas*, i que recollia ni més ni menys que tota la producció de còmic que Jodorowsky

havia fet per al diari *El Heraldo de México* des de l'any 1967 fins a 1973, historietes curtes (sempre gairebé d'una única plana) no ja guionitzades per ell, sinó també dibuixades. En aquell moment jo no sabia això, però la editorial Grijalbo acabava de reunir i publicar per primera vegada tot el material conjunt, reproduït a color i amb una qualitat immillorable tenint en compte que els originals es varen perdre ja fa temps.

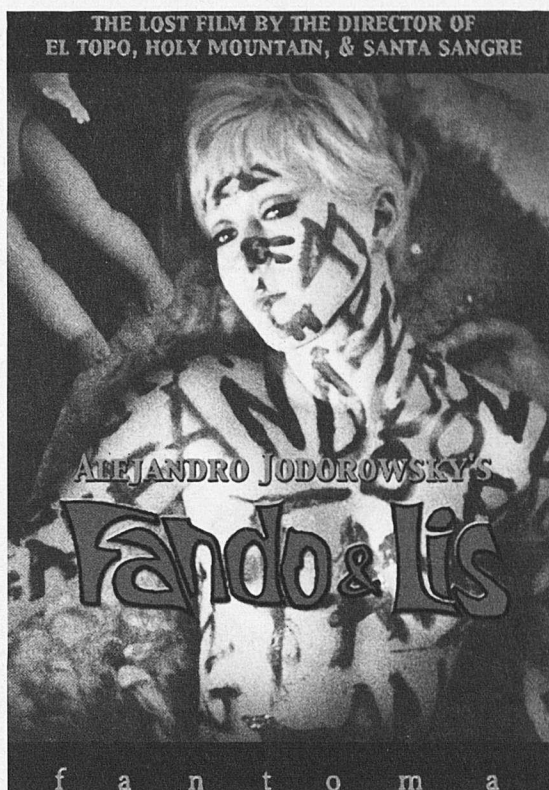
¿I què ens trobem en aquestes *Fábulas Pánicas* que varen marcar a foc a tota una generació? Doncs de tot un poc, des d'històries iniciàtiques tipus zen i similars (tan del gust del seu autor) com paranoies personals i acudits barrejats amb vivències de Jodorowsky mateix que anys després ocuparien les planes dels seus llibres, tot amb un dibuix molt primerenc, però també molt efectiu, ple de tècniques artístiques com el collage o la pintura naïf i envoltat d'esquemes molt nous i frescos. Al llarg de les pàgines (i dels anys) anem descobrint a poc a poc qui és realment aquest home creador, que es dibuixa a si mateix sempre meditant amb un mestre al seu costat i pensant amb resignació “¡quina posició tan incòmoda!”, mentre cerca la il·luminació gairebé desesperadament, alhora que dóna uns consells que a molta gent varen canviar la vida, o almenys varen començar a canviar-los-la. Després de tot, una altra de les frases preferides de Jodorowsky és “no puc canviar el món, però puc començar a canviar-lo”. El que és inqüestionable és que avui aquestes faules són una veritable

delícia que ens recorden una altra època i una altra forma de fer art (al cap i a la fi, el seu autor mai no ha pretès ser un gran dibuixant: ell mateix ha dit que quan va arribar a Europa i va conèixer als grans dibuixants de còmic com Moebius o Boucq, ja no va tornar a agafar el pinzell perquè tenia vergonya de les pròpies creacions), i l'excel·lent edició de Grijalbo (ara ja es troba sense gaires problemes a les llibreries hispàniques, encara que durant molt de temps jo vaig atresorar el meu exemplar com si fos un incunable) ens acosta a l'època i a l'artista que feia tota la feina que podia (i com podia) en aquells moments convulsos.

D'altra banda, està clar que des del 1967 fins al 1973 varen passar moltes coses, tant a Mèxic com a Jodorowsky mateix, i és ell qui ens explica que, quan la situació amb la censura es va relaxar i va poder tornar a fer feina al teatre, l'èxit de les seves historietes era tan gran que no va poder deixar de fer-les, encara que ja no els podia dedicar tant de temps com abans: així, doncs, l'apartat gràfic es va començar a simplificar encara més, i moltes vegades allò veritablement important era el text explicatiu de les ensenyances o les lliçons del mestre al Jodorowsky alumne; i del preciosisme gairebé barroc dels primers anys assistim a l'abandonament en els darrers, arribant fins a la filmació d'una de les seves pel·lícules més polèmiques. Però abans d'això, ens quedem de moment en aquell 1967 on comencen a aparèixer les primeres faules, i de cop i volta, a la vida de Jodorowsky apareix també un d'aquests homes curiosos i estranys que tan bé li serviran a ell com a matèria prima.

A un moment de *Fando y Lis*, en què tres homes l'acaricien quan està despullada, podem veure com un d'ells sembla amb problemes físics perquè el seu rostre mostra signes d'endarreriment mental, aquest era Samuel Rosenberg, a qui va dedicada la pel·lícula i que es va suïcidar abans d'acabar la filmació. I segons Jodorowsky, va ser el seu pare qui, agraït per l'atenció que Jodorowsky havia tingut amb el seu fill, li va deixar 100.000 dòlars per filmar la que seria (aquesta ja sí, sense cap discussió), la seva primera pel·lícula, basada en un text de Fernando Arrabal que ell mateix ja havia representat en teatre durant molt de temps: un text completament "arrabalesc" com és *Fando y Lis*.

Recordo la meua primera impressió d'aquest clown modern satíric i histèric que és Arrabal: l'any 2001, a Madrid, a la presentació del llibre de Jodorowsky *La Danza de la Realidad*. Havia sentit parlar d'ell, però ni de molt em pensava que darrera d'aquelles ulleres rodones i aquella cara d'àngel tranquil i pacífic (i és que aquell dia no va fer cap estridència ni sortida de to) s'amagués un dels creadors més irreverents i personals que existeixen, amic de Jodorowsky des de feia molts d'anys i cocreador d'aquell moviment artístic que va ser una gran broma i que molta gent es va prendre seriosament, anomenat "pànic" en honor al déu Pan. I ell mateix era qui havia signat tants d'anys abans l'esmentada obra, que explica els problemes

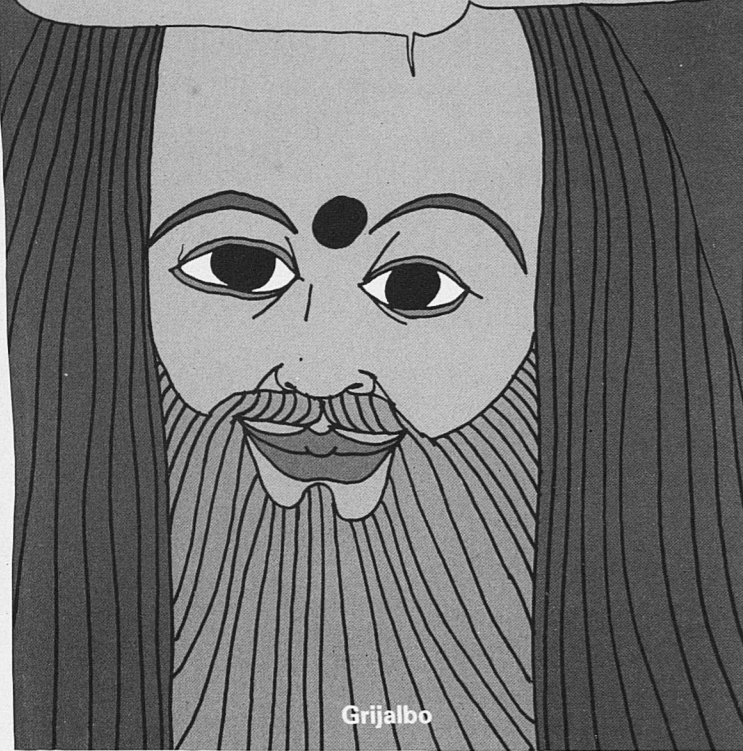
Primera edició de *Fando y Lis* en DVD, per Fantoma

amb els seus pares, les paranoies infantils i adultes, la pèrdua de la innocència i les dificultats que hi ha a les relacions de parella, tot barrejat, i el seu amic Jodorowsky, que ja l'havia dirigida damunt l'escenari, va decidir arriscar-se amb una pel·lícula, a veure què passava.

"Com tots els pintors surrealistes, jo volia fer teatre, cinema, dibuixar, escriure novel·les. Admiràvem Cocteau, ell feia pel·lícules i escrivia poemes. Ens agradava Leonardo Da Vinci, Pasolini, i també el surrealisme". Així descriu Jodorowsky el seu moment creatiu de l'època, i així parla de la seva pel·lícula sense cap tipus de vergonya: "Durant el rodatge de la pel·lícula, no sabia el que tractava de dir. No la vaig rodar amb el cap, sinó amb l'inconscient. Procedeix directament del meu inconscient". Tot això ho va dir gairebé trenta anys després (als audiocomentaris que porta l'edició restaurada en DVD, que ell fa en un anglès molt senzill i divertit), i si una cosa és realment certa, és que *Fando y Lis* (Alejandro Jodorowsky, 1968) barreja molt adequadament surrealisme i inconscient, encara que potser no és una obra tan inconscient com els seus dos autors (tant Arrabal com Jodorowsky, que signen el guió) ens volen fer creure, perquè més enllà de polèmiques que avui ens semblen absurdes (la filmació clandestina per tal d'eludir censurens i controls governamentals, la distribució en quatre parts per poder dir que eren quatre curtsmetratges en lloc d'un llarg, l'estrena al festival de cinema d'Acapulco on la gent volia linxar el director i d'on va haver de fugir amagat dintre d'un cotxe, i la posterior reivindicació per part de gent tan famosa com Roman Polanski, qui la va defensar públicament), ens queda una pel·lícula prou interessant, plena de

FÁBULAS PÁNICAS

ALEJANDRO JODOROWSKY

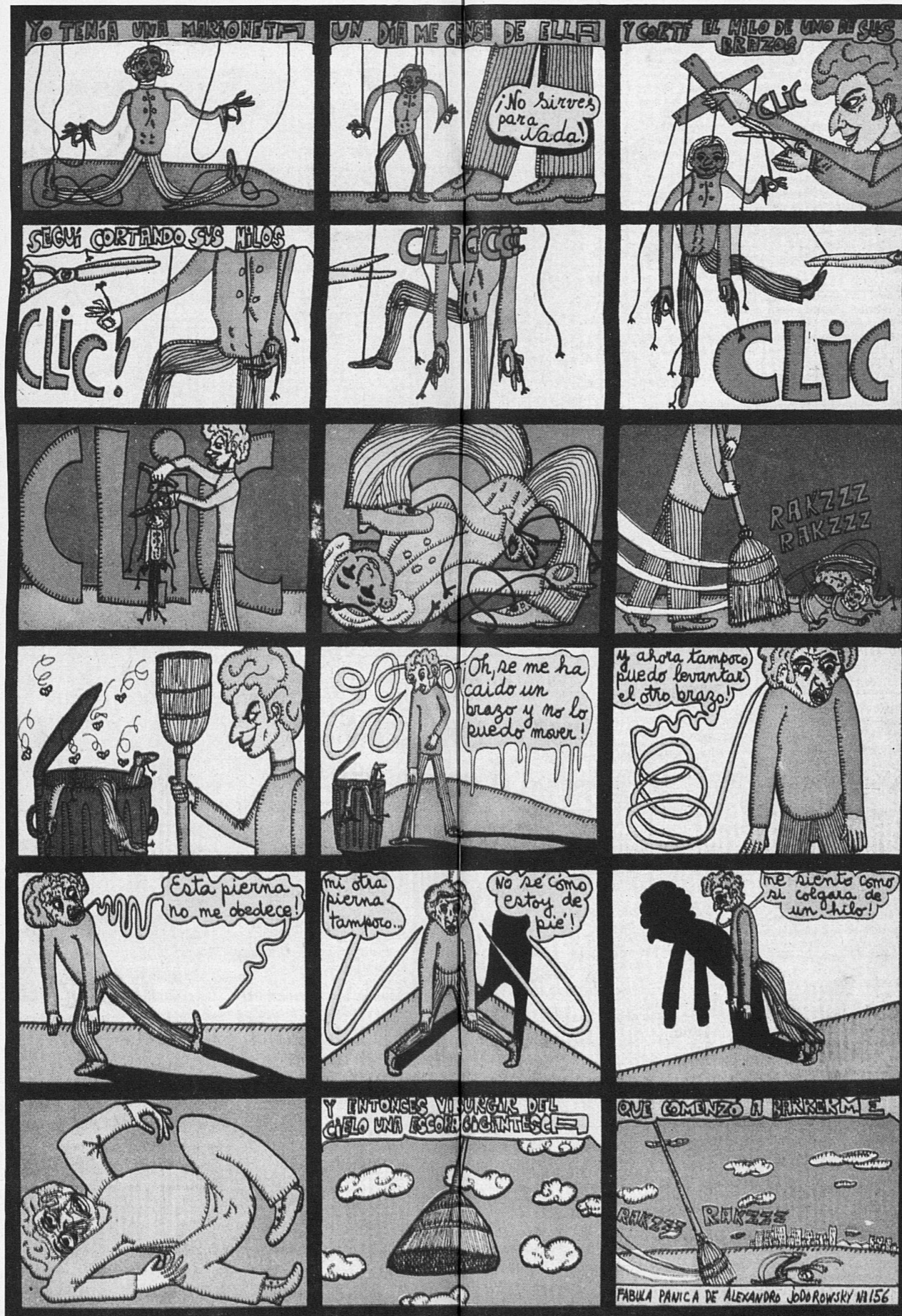

Grijalbo

Edició de
Fábulas
Pánicas

moments inesborrables, i que, entre d'altres coses, ens mostra que el més important per fer un film de qualitat és tenir-ne ganes i talent (cosa que molts de joves realitzadors de tots els temps semblen no tenir gens clar).

Per començar, es nota molt la influència de Luis Buñuel, i sobretot de les seves dues primeres pel·lícules, *Un Perro Andaluz* (*Un Chien Andalou*, 1929) i *La Edad de Oro* (*L'Age d'Or*, 1930), a la qual cosa hi contribueix molt l'ús d'un blanc i negre tan molt (gairebé totes les escenes estan filmades a l'aire lliure, davall de l'intens sol de Mèxic). I a més d'això, hi ha una dada inqüestionable, donada pel director: "Quan filmes la teva primera pel·lícula no saps el que fas, no tens experiència. Quan vaig finalitzar el rodatge, vaig anar a veure Carlos Savage, qui va muntar totes les pel·lícules de Buñuel a Mèxic. Em va parlar de la seva experiència amb Buñuel, a qui jo admirava, i vaig seguir els seus consells". És clar que amb una ajuda com aquesta, la qualitat estètica hi guanya moltíssim, i això és una de les coses més atractives de tota la pel·lícula, a la qual s'hi afegeixen els escenaris naturals triats per Jodorowsky (les ruïnes d'un manicomi que hi havia al mig de la ciutat, que és on toquen els músics a una de les primeres escenes, passant per la mina abandonada, el cementiri on Fando i Lis es burlen de la mort i que també va ser utilitzat sense permís, o la desèrtica bassa on els cossos coberts

de fang es remullen) i la personalitat mateixa dels actors, tan ben explotada (Jodorowsky odiava Sergio Kleiner, l'actor que feia de Fando, perquè el trobava artificial, encara que així és com és Fando, i per això ho hem d'odiar, alhora que ens sorprenem de l'èxtasi del metge que extreu la sang de Lis, ens meravellem amb els transvestits que ballen, o ens escandalitzem amb les senyores majors que mengen préssecs dolços de la boca d'un home jove). Tot serveix de marc per assistir a aquesta pèrdua de la innocència tan brutal i directa ("sí, Fando... ya sé que no es un juego") que de vegades ens fa pensar en si avui dia el director no es trobaria amb els mateixos problemes per tal de voler filmar una història tan sàdica i tan masoquista.

"De nin, Fando torturava Lis per adquirir experiència, perquè Lis forma part del seu propi ésser. Era cruel amb ella. És la curiositat del nin que trenca una joguina per veure què hi ha dintre. Al trencar-ho, es trencarà a si mateix. El sofriment de Lis és el seu sofriment." I al mateix temps, el sofriment de Fando (i de Lis, i de Jodorowsky, i d'Arrabal, i de gairebé tots els espectadors) és el sofriment del pas de la vida infantil a la vida adulta, travessant aquesta barrera invisible que ens fa passar d'anar damunt un carretó carregant un gramòfon i un tambor ("¡la pluma estaba en la cama, la cama estaba en la pluma...!") a tal vegada morir a garrotades de la mà d'un amant que només amb la mort se'n tem de quant estimava l'altra persona... Tot un viatge per un món postnuclear que potser ja existeixi a la nostra realitat, al qual ens ajuda ni més ni menys que Déu en persona, interpretat a la pantalla (no podia ser d'altra manera) per Jodorowsky (moment que també recull a una de les seves *Fábulas Pánicas* publicada el 5 de juliol de 1970): "Ara veurem Déu personificat, amb un titella al qual tallarà els fils: dirigirà l'acció. Sempre he volgut ser Déu als meus films, a *El Topo* vaig dir "Jo som Déu", i aquí està Déu". Jodorowsky també volia interpretar el paper de Fando, però la seva manca d'experiència com a director ho va fer impossible encara que no trigaria molt en poder fer realitat el seu somni.

"L'art no necessita filòsofs. L'art s'ha de comunicar amb l'ànima. Això és el que jo crec". Això és el que diu el seu director, i això és el que ens queda: avui dia, *Fando y Lis* és una pel·lícula potser primerenca però també més que digna de recordar, que s'anticipa el *Satyricon* (Fellini - *Satyricon*, Federico Fellini, 1969), i de la qual es pot gaudir en nous formats després d'un procés de restauració complex que li ha tornat tot el seu esplendor i ha llevat tots els molestos moviments del seu suport (i ningú no s'imagina com es veu a pantalla gran passada amb el negatiu original) alhora que li ha donat definició i claredat. I encara que aquesta va ser de les poques obres no maleïdes quant a producció i distribució, tampoc no va ser gens fàcil fer-se amb una còpia durant molt i molt de temps, tot just el mateix que va passar amb les *Fábulas Pánicas*: així de complicada és la vida de l'artista, sigui viu o mort.

Háblame, Lis... Háblame, Lis... Háblame, Lis... ■

Fàbula pànica
relacionada
directament
amb la
pel·lícula